

Ficció o història verdadera la del duc de Gandia i sant, Francesc de Borja? Coincidint amb el cinc-cents aniversari del naixement, dues obres tracten la seua figura i la seua obra des de diferents perspectives per a valorar la dimensió d'un home excepcional

Francesc de Borja, més enllà de l'home

Novel·la i recerca

POR ANTONI ZARAGOZÀ

■ Uns Borja van ser herois; uns altres, sants; i uns altres més, terribles pecadors; però de tots ells, cap ni un va ser vulgar i mediocre, deixà escrit **Blasco Ibáñez**. I jo no puc estar més d'acord. Probablement, el llinatge Borja siga per a molts, d'ací i d'allà, pertot arreu, un cognom associat a les més baixes passions humanes. Com és possible que una gran part d'aquesta llegenda negra atribuïda a aquest llinatge valencià no tinga cap base fonamentada, i tot siga fruit de la conveniència i intencionalitat dels seus autors. Del que sí podem estar convençuts és que els Borja van viure des de la primera línia la història del seu temps. I en foren protagonistes —i de quina manera!—, per a bé o per a mal. I, si el segle XV estigué protagonitzat pel pontificat dels dos papes Borja, dos papes valencians, **Calixt III** i **Alexandre VI** (mal vistos com a estrangers pels italians), el XVI es troba dominat per la dimensió universal de **Francesc de Borja**, duc de Gandia i sant, que ultrapassa la seua humana condició d'home recte i virtuós, obedient i religiós, fidel servidor fins a les últimes conseqüències als seus senyors, foren emperadors i emperadrius o Déu mateix. Aquesta extraor-

dinària personalitat —de la qual els valencians en som grans ignorants— ens ha pervingut aixafada per les icones tradicionals del barroc més tenebrista, del barroc que exalta i celebra la mort, que topa amb la joia i la celebració que fem els valencians de la vida.

Enguany se celebra el cinc-cents aniversari del naixement de Francesc de Borja. Un personatge gens fàcil, de qui en perdura encara la imatge de ficció més que no de la seua història verdadera. Per tant, calia tractar, tant la seua figura com la seua obra des de perspectives diferents, amb què poder copsar-les en tota la seua dimensió i valorar-les en justa meritació.

Aquesta ha estat la iniciativa d'Edicions Bromera que, dins la col·lecció exquisida i encertada Grans Obres, *Francesc de Borja, sant i duc de Gandia*, ens hi presenta un Francesc de Borja vist des de dins de la nissaga valenciana, en el marc històric i social que li tocà de viure i patir i que va emmotllar el seu caràcter (a càrrec de **Santiago La Parra**); un estudi de les nombrosíssimes representacions iconogràfiques (**Ximo Company**) que ens acostava un poc més a prop de la seua persona; i la seua trajectòria vital, les dades més rellevants de la seua biografia, determinada pel seu capteniment i decisions, de la mà mestriosa de **Josep Piera**.

Per altra part, i a banda, el mateix Josep Piera, a *Francesc de Borja, el duc sant* (Pre-

La Galeria Daurada del Palau Ducal de Gandia commemora la canonització de Sant Francesc de Borja, ocorreguda el 1671.

mi Joanot Martorell 2009, Edicions 62), en durà de la mà el lector amb la companyia d'aquest fascinant personatge, figura clau de la nissaga Borja. Més que d'una biografia, «és un llibre de vida», com s'estima més de dir l'autor. Per a l'escriptor de Beniopa, com per a quasi tot Gandia, «en sabia més bé poc de Francesc de Borja». Potser per això, Piera, en un primer moment, només pretenia descriure la seua figura humana; com comprovarà, però, en el decurs dels quatre anys d'intens i apassionat treball de recerca, era d'una talla excelsa i gens corrent: de com entre el seu naixement, pro-

S. LA PARRA, X. COMPANYY I J. PIERA **Francesc de Borja, sant i duc de Gandia** ► BROMERA, 2010

JOSEP PIERA **Francesc de Borja, el duc sant** ► Premi Joanot Martorell 2009 EDICIONS 62 (VERSÍO CATALÀ/RUZAF SHOW (CAST.)

fetitzat per una tia, monja clarissa, seua, anunciant la seua canonització, i la mort esperada, malalt terminal a les portes de Roma, investit com a III general de la Companyia de Jesús, hi ha l'abnegació del servidor, lleial i prudent, de la princesa **Caterina d'Àustria**, de l'emperadriu **Isabel de Portugal**, i del mateix emperador **Carles V**, que el nomenà virrei de Catalunya; hi ha el dolor, profund i callat, de tanta mort: la de la mare sent menut encara, la de l'emperadriu, la de la seua muller **Joana Enríquez**, la dels germans i el pare, la dels amics més pròxims, la resignada feixuga malaltia que acabà corcant-li la vida; hi ha la renúncia als poderosos privilegis del dolç ducat de Gandia, com renunciaria a servir cap senyor que se li puga morir; hi ha el per què de l'abandó decidit del món físic i material i seua irrenunciable consagració en cos i esperit al servei de Déu.

Piera ha acabat posant-se en la pell del seu personatge, dins la seua existència, i l'ha entès. El resultat és aquesta novel·la «de vida», escrita amb una prosa elegant (com traspuen les bones formes i la tranquil·litat d'esperit borgianes) i un llenguatge tan nostrat com era propi del casal Borja a Gandia. Piera, amb aquest retrat extraordinari, ens ajuda a conèixer la biografia, l'evolució ètica, política i espiritual d'un Francesc de Borja humà, tremendament humà.

Complejos

Franziska von Reventlow, la «condesa bohemia», seduce y desconcierta con su tratamiento psiquiátrico para curar... los problemas con el dinero

Novela

POR MANUEL ARRANZ

■ «Espero que sepan lo que es un complejo. Viene a ser algo así como un conjunto de sentimientos, impulsos y cosas por el estilo que se reprimen o no se exteriorizan, y que, si no me equivoco, se agolpan en el subconsciente y causan afecciones anímicas». «Al principio, me pareció bonito y de buen gusto tener un complejo, podía invocar ante mi misma y los demás, en vez de decir simplemente que estaba desesperada, fuera de mí, de mal humor, etc...». Hoy día, sin embargo, tener un complejo es algo más que bonito, es un derecho inalienable, casi una seña de identidad. Un hombre o una mujer sin complejos resultan sospechosos desde que se descubrió que la normalidad es una anomalía.

Franziska (condesa de) Reventlow (1871-1918) nació en el seno de una familia aristocrática, de la que muy pronto, por incompatibilidades de carácter se solía decir entonces, se independizaría, ganándose la vida, con dificultad, como traductora (traduciría a **Maupassant**, **Prévost** y **France**), y escribiendo artículos en la prensa de la época. Amiga de escritores y artistas (**Les-sing**, **Rilke**, y **Oskar Panizza** entre otros), su agitada e independiente vida le valió el sobrenombre de la condesa bohemia. Escribió algunas novelas con tintes autobiográficos, diarios, y ensayos varios, aunque al parecer no le concedía excesiva importancia a la literatura. *El complejo de dinero* data de 1916.

Estamos en los primeros años del siglo XX. **Freud** ya ha escrito lo más sonado de su teoría (la primera edición de *La interpretación de los sueños* es de 1900), y el psicoanálisis ha empezado a cobrarse sus primeras víctimas involuntarias (que muy pronto serán voluntarias). La protagonista de la novela,

La condesa, sin nada, en Müggelsee. LUDWIG KLAGES

que no es otra que la propia autora apenas disfrazada, para huir de sus acreedores, y mientras espera cobrar una sustanciosa herencia que resuelva definitivamente su precaria situación económica, ingresa en una clínica psiquiátrica (algo que pocos años después se generalizaría entre defraudadores para evitar la cárcel), y allí conoce toda clase de manías y neurosis, no muy distintas por cierto de las actualmente en boga. Quien no tiene un complejo de matrimonio, lo tiene de alcohólico, de secretario eficiente, o de tiburón de las finanzas, aunque el complejo más extendido de todos, el que hace más adeptos, incluso entre el personal médico encargado de resolver (deshabituar se empezaba ya a decir) los susodichos complejos, es el complejo de dinero, que junto con el complejo de amor infecciona toda la vida adulta. No tener dinero ni amor ya se comprende que es la peor situación imaginable, frecuente sin embargo, pues los complejos, como los males, nunca vienen solos. La historia es aparentemente banal, pero bajo esa aparente banalidad se oculta una carga de profundidad verdaderamente devastadora. No en balde la autora había leído a **Nietzsche**, y era acérr-

FRANZISKA VON REVENTLOW **El complejo de dinero** ► Traducción de Richard Gross. CÁCERES, PERIFÉRICA, 2010

ma partidaria de la *transvaloración* de todos los valores, máxima que al parecer ella se tomaba al pie de la letra

Deliciosa y succulenta novela, no se me ocurren mejores adjetivos para definirla, *El complejo de dinero* es también una mirada desenfadada e irónica sobre los asuntos más serios de la vida, si es que es verdad que el amor y el dinero son realmente asuntos serios (y es muy posible que lo sean cuando no se tienen). Porque, se pregunta la autora, y nosotros con ella: ¿qué necesitamos para ser felices? pregunta filosófica donde las haya: «Cierta confort, algunas personas simpáticas, un poco de desorden (una banal historia de amor sin pretensiones), el claro de luna...» puede parecer poca cosa, y sin embargo...